

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

สถาปัตยกรรมไทยเนื่องในพระพุทธศาสนา หรืออาจเรียกได้ว่า พุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย อาคารส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ในวัดและพระบรมมหาราชวัง หากพิจารณาในเรื่องของแนวความคิดที่ส่งผลต่อการออกแบบ ซึ่งในอดีตอาจได้รับอิทธิพลจากพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์กิติ การถ่ายทอดความรู้ในเชิงช่างจากรุ่นสู่รุ่น กิติ หรืออิทธิพลศิลปะจากต่างชาติกิติ เหตุผลเหล่านี้มีส่วนทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย

ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ งานสถาปัตยกรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลง คลี่คลาย และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะที่ค่อนข้างชัดเจน จนอาจกล่าวได้ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละช่วงรัชกาล ซึ่งอธิบายสรุปเป็นสังเขป ได้ดังนี้ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 งานสถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะที่ดำเนินแนวทางตามอย่างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อถึงยุครัชกาลที่ 3 ด้วยเหตุที่บ้านเมืองมีการติดต่อกับค้าขายกับประเทศจีนเป็นอย่างมาก จึงส่งผลไปถึงอิทธิพลการใช้ศิลปะจีนในงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งสามารถเป็นได้จากวัดที่สร้างและบูรณะในรัชกาลแทบทุกวัด ทั้งนี้ในด้านการวางผังอาคาร มีการเปลี่ยนแปลง โดยการวางอาคารสำคัญในเขตพุทธาวาสในแนวขนาน ถือว่าเป็นแนวความคิดใหม่ ไม่เหมือนอย่างในอดีต และในรัชกาลที่ 3 นี้จะไม่นิยมสร้างพระเจดีย์ ครั้นถึงในสมัยรัชกาลที่ 4 ในช่วงต้นรัชกาลได้สืบทอดแนวทางต่อจากสมัยรัชกาลที่ 3 แต่เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างต้องแท้ ลึกซึ้ง งานสถาปัตยกรรมไทยจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคงเป็นด้านการวางผังอาคาร โดยคำนึงถึงการวางพระอุโบสถ พระวิหาร และพระเจดีย์อยู่ในแนวแกนเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา และรูปแบบพระเจดีย์ได้ย้อนกลับไปใช้พระเจดีย์ทรงกลมหรือทรงลังกาอย่างในสมัยสุโขทัยและสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย นอกจากนี้ด้านการประดับตกแต่งอาคารได้ใช้รูปแบบศิลปะไทยมากขึ้นกว่าในรัชกาลก่อน

สมัยรัชกาลที่ 5 อิทธิพลศิลปะตะวันตกเข้ามามีผลต่องานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยมากขึ้น และดูเหมือนว่าเอกลักษณ์หรือลักษณะร่วมในงานสถาปัตยกรรมไทยในยุคนี้ เริ่มจางหายไป อย่างไรก็ตามในยุคนี้ ได้ถือกำเนิดอัครศิลปินที่ทรงมีพระปรีชาสามารถทางด้านงานศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย นั่นคือ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยรูปแบบใหม่ โดยผ่านกระบวนการความคิด วิเคราะห์ ตลอดจนพัฒนาประยุกต์ ศึกษานอกแบบอันทรงคุณค่า และส่งผลต่อแนวทางการออกแบบของสถาปนิกในยุคต่อไป ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ต่อเนื่องรัชกาลที่ 8 งานสถาปัตยกรรมไทยมีการสร้างน้อยลงมาก อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเปลี่ยนการสร้างวัดเป็นการสร้างสถานศึกษา และปัญหาด้านการเมือง เป็นต้น

ต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือ การจัดตั้งหลักสูตรการสอนวิชาชีพ สถาปัตยกรรม ในประเทศไทย เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2475 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹ ส่งผลให้ สถาปัตยกรรมในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงและมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านรูปแบบ โครงสร้าง และวัสดุ เทคโนโลยี รวมถึงแนวความคิดในการออกแบบของสถาปนิกที่มีอิสระในการสร้างสรรค์ผลงาน

พุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยในปัจจุบัน ก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเช่นกัน จะเห็น ได้ว่ารูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทยมีความหลากหลายอย่างมาก บางแห่งมีการใช้ประโยชน์ใช้สอย เหมือนเดิมแต่เปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรม บางแห่งรูปแบบสถาปัตยกรรมเหมือนเดิมแต่เปลี่ยนระบบ โครงสร้างและวัสดุตกแต่ง หรือ บางแห่งเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด เป็นต้น ซึ่งมีได้มีแนวทางที่สอดคล้องและมีความสัมพันธ์ในยุคเดียวกันเหมือนในยุคสมัยก่อนหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงเคยมีพระราชดำรัสว่า สถาปัตยกรรม ไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 จะเป็นอย่างไร² จากประเด็นนี้ เป็นส่วนส่งเสริมให้ผู้วิจัยเห็นควรในการศึกษาแนวทางการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 โดยทำการศึกษาอาคารประเภท พระเจดีย์ พระอุโบสถ และพระวิหาร ซึ่งเป็นอาคารสำคัญที่สุดในเขตพุทธาวาส เพื่อเป็นแนวทางอันเหมาะสม และเป็นพื้นฐานในการพัฒนางานสถาปัตยกรรมไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากความเป็นมาดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาภูมิหลัง และพื้นฐานทางการศึกษา ตลอดจนบทบาทในด้านการปฏิบัติวิชาชีพของสถาปนิก ผู้ปฏิบัติงานด้านพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ในปัจจุบัน
2. รวบรวมผลงานการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยที่มีความน่าสนใจ และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9
3. ศึกษาแนวทางการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ของสถาปนิกแต่ละท่าน
4. ศึกษาลักษณะร่วม และลักษณะต่าง ของงานออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ในสมัยรัชกาลที่ 9

¹ สมาคมสถาปนิกสยาม, สถาปนิกสยาม : พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ.2475-2537) (พิมพ์เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2539), หน้า 1.

² นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น บรรยายใน วิชาหมวดวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมไทย ปีการศึกษา 2545 ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้ ได้กำหนดขอบเขตไว้ ดังนี้

1. ศึกษาผลงานการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยของสถาปนิกผู้จบการศึกษาในหลักสูตรสถาปัตยกรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 สถาปนิกผู้ปฏิบัติงานด้านสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรม) และต่อมาเปลี่ยนเป็นสาขาศิลป์สถาปัตยกรรม (สถาปัตยกรรมไทย) ได้แก่

ลำดับ	รายชื่อ	ศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช
1.	หม่อมราชวงศ์มิตราภรณ์ เกษมศรี	2530
2.	อาจารย์ ประเวศ ลิ้มปรีงษ์	2532
3.	รองศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี	2537
4.	นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น	2541
5.	รองศาสตราจารย์อุทัย ใจจงรัก	2543
6.	นายประดิษฐ์ ยุวะพุกกะ	2544
7.	อาจารย์ วนิดา พึ่งสุนทร	2546

ตารางที่ 1.3.1 แสดงรายชื่อสถาปนิกผู้ปฏิบัติงานด้านสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติ

1.2 สถาปนิกผู้ปฏิบัติงานในสถาบันการศึกษา ได้แก่

อาจารย์ เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี

2. ศึกษาสถาปัตยกรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยมีประเภทอาคาร ดังต่อไปนี้

2.1 พระเจดีย์

2.2 พระอุโบสถ

2.3 พระวิหาร

3. ศึกษาพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 หมายถึง จำกัดช่วงเวลาตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ เมื่อ พ.ศ. 2489³ จนถึงปัจจุบัน คือ พ.ศ. 2548 เป็นเวลาทั้งสิ้น 59 ปี

4. ศึกษาพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยที่สร้างในประเทศไทย ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว จะต้องเป็นผลงานที่มีความน่าสนใจต่อการศึกษา และทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งจะต้องเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

5. ศึกษาแนวทางการออกแบบในแต่ละผลงาน โดยแบ่งได้เป็น 9 ข้อ ดังนี้

5.1 แนวความคิดในการออกแบบ

5.2 ประวัติความเป็นมาของวัด และสถาปัตยกรรมที่ทำการศึกษ

5.3 การเลือกที่ตั้งอาคาร

³ คณะกรรมการจัดงานวันสื่อสารแห่งชาติ, เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 72 พรรษา มหาวชิรา (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542), หน้า 21.

- 5.4 แผนผังอาคารกับหน้าที่ใช้สอย
  - 5.5 รูปแบบสถาปัตยกรรม
  - 5.6 สีและวัสดุในการตกแต่งอาคาร
  - 5.7 ระบบโครงสร้างและเทคนิควิธีการก่อสร้าง
  - 5.8 แสงและที่ว่างภายในอาคาร
  - 5.9 ปัญหาและอิทธิพลที่มีผลต่อการออกแบบ
6. การวิเคราะห์ ทำการวิเคราะห์พุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยในสมัยเดียวกัน และทำการวิเคราะห์เชิงพัฒนาการ
7. ผังบริเวณในกรณีศึกษา เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกรณีศึกษากับสภาพแวดล้อมเท่านั้น มิได้อ้างอิงมาตราส่วน ดังนั้นอาจมีความคลาดเคลื่อนด้านทิศทางและระยะห่าง

1.4 วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) การสำรวจ (Survey) และการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นหลักการในการดำเนินงาน โดยเรียงลำดับกระบวนการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ในส่วนของชีวประวัติ ในด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น จากการสัมภาษณ์สถาปนิกกลุ่มดังกล่าว โดยตรง และข้อมูลจากภาคเอกสาร ได้แก่ วารสาร บทความ บทวิจารณ์ และข้อมูลจากสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่เชื่อถือได้ สามารถอ้างอิงได้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาผลงานการออกแบบต่อไป
2. รวบรวมผลงานการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วยข้อมูลภาพถ่าย ภาพลายเส้น ภาพถ่าย และภาพ PERSPECTIVE เท่าที่สามารถรวบรวมได้ในขั้นต้น
3. คัดเลือกผลงานการออกแบบประเภท พระเจดีย์ พระอุโบสถ และพระวิหาร ที่สมควรต่อการศึกษา และทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งจะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์แบบเจาะลึก
4. วางหลักเกณฑ์การสัมภาษณ์สถาปนิกผู้ออกแบบ ในลักษณะเจาะลึกแบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการศึกษาแนวความคิดในการออกแบบของแต่ละผลงาน โดยการจดบันทึกประกอบการบันทึกเทป
5. ทำการสำรวจสภาพที่เป็นอยู่ของอาคารที่ต้องการศึกษา โดยการสำรวจจริงวัด, การเขียนแบบ, การถ่ายภาพ และหาข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น ๆ อาทิเช่น พระ และประชาชนทั่วไป
6. นำข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ โดยพิจารณาเป็นประเด็นหลัก 2 ประเด็น คือ
  - 6.1 วิเคราะห์ถึงแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยของสถาปนิกแต่ละท่าน
  - 6.2 วิเคราะห์ถึงลักษณะร่วมและลักษณะต่างในงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทย ในสมัยรัชกาลที่ 9
7. ทำการสรุปผลการวิจัย และเสนอแนะแนวทางการพัฒนางานออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงชีวประวัติ พื้นฐานทางการศึกษา บทบาทและการประกอบวิชาชีพ ของสถาปนิกกลุ่มดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีรวบรวมไว้อย่างจริงจังในรูปแบบของประวัติศาสตร์ จากการบอกเล่า
2. เป็นการรวบรวมผลงานการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยที่มีความน่าสนใจ และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 ซึ่งประกอบด้วย ภาพถ่าย และภาพลายเส้น
3. ทราบถึงแนวทางการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทยของสถาปนิกแต่ละท่าน
4. ทราบถึงลักษณะร่วม และลักษณะแตกต่างของงานออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ในสมัยรัชกาลที่ 9
5. ทราบถึงแนวทางการออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมไทย ที่มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน หรือสมัยรัชกาลที่ 9
6. เป็นการอนุรักษ์ข้อมูลชั้นต้น (Primary Source) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ อันเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า โดยบันทึกจากแถบเทปเสียงบันทึกการสัมภาษณ์ สามารถนำมาใช้ศึกษาได้ในภายหลัง